

Kis-Halas Judit

COVID-perspektívák: néprajzi és antropológiai kutatások a világjárvány idején

Covid cultures: disentangling emerging viral
assemblages I-II-III. [Healo2]

Beszámoló a 15. SIEF kongresszusról, 5

(Breaking the rules? Power, participation and transgression.

Helsinki, 2021. június 19–24.)

DOI: [10.54742/tabula.2021.2.05](https://doi.org/10.54742/tabula.2021.2.05)

1.

Az International Society for Ethnology and Folklore (SIEF) 21. kongresszusát a járványhelyzet bizonytalansága miatt hibrid formában rendezték meg. A finnországi résztvevők a Helsinki Egyetem épületeiben voltak, míg a nemzetközi előadók online kapcsolódhattak a plenáris- szekcióelőadásokhoz, a munkacsoport-megbeszélésekhez és kerekasztalokhoz.

2.

A pandémia nemcsak a szervezést alakította át, hanem a kongresszus tematikájában is helyet követelt magának, így a száztizenegy panelből öt kiemelten foglalkozott a koronavírus-járvánnyal. Közülük is kitűnt a legfrissebb, nemegyszer még folyamatban levő néprajzi és antropológiai kutatásokat tömörítő *Covid cultures: disentangling emerging viral assemblages* című blokk, amelyben tizenhárom előadás kapott helyett. A két kutató visszalépése miatt végül összesen tizenegy előadásból álló, háromnapos sorozatot kerekasztal-beszélgetés zárta. A koronavírus járvány hatására zajló társadalmi és kulturális változások új, antropológiai szempontú vizsgálatait felsorakoztató panel hármassal jött létre. Egyrészt azt kívánta bemutatni, hogy miként járulhat hozzá a társadalomantropológia szemléletmódja a *Covid-kultúra*, sőt, egyenesen a világjárvánnyal kezdődő új korszak, a *koronacén* (angolul *Coronacene*, miként azt az immunológus Emily Martin és társai az *antropocén* mintájára elnevezték) minél alaposabb feltárásához és megértéséhez. Másrészt azokra a kutatómódszertani és etikai kihívásokra hívta fel a figyelmet, amelyek elé éppen a jelenléti terepmunkát szinte lehetetlenné tevő járványhelyzet állította az antropológusokat. Végül, de nem utolsósorban, azt emelte ki, hogy a koronavírus okozta globális válság hatása alól a kutatók sem vonhatják ki magukat, s ez szükségszerűen vonja maga után a szerepvállalásuk és identitásuk újragondolását.

3.

A panelt közösen hirdette meg Clara Saraiva kulturális és vallásantropológus, a Lisszaboni Egyetemen működő Centre for Comparative Studies tudományos főmunkatársa, valamint Charles Briggs folklorista-kulturális antropológus, a UCLA Folklór és Antropológia Tanszékének vezetője. Tagadhatatlan, hogy a blokkban elhangzott előadások sorozata részben a szervezők jelenlegi és korábbi kutatási érdeklődésének nyomait viselte magán, így ezek visszaköszöntek a tematikai sokszínűségben is. Saraiva a halál kultúráját, illetve számos vallási jelenséget

tanulmányozott több latin-amerikai közösségben, Briggs pedig az elmúlt évtizedekben végzett folklorisztikai és orvosi antropológiai vizsgálatokat Mexikóban, többek között a kolerajárvány emlékezetéről és folklórjáról. Nem véletlen tehát, hogy ebben a három napban az orvosi antropológiai szemléletű kutatások kerültek előtérbe. Yangzihan Wang (Newcastle-i Egyetem) a londoni kínai negyed hagyományos kínai orvoslással gyógyító kórházában végzett terepmunkát a járvány kezdeti szakaszában. Az orvosi személyzettel és a páciensekkel folytatott beszélgetések, valamint az orvosi feljegyzések, a tájékoztató anyagok, járványprotokollok segítségével mutatta be a hagyományos kínai orvoslásnak a nyugati biomedicináétól eltérő és a hatékonyságuk ellenére méltatlanul ignorált, járványok elleni gyógymódjait. Az oxfordi egyetem professzora, Elisabeth Hsu által vezetett kutatócsoport – a járványhelyzet okozta kényszer hatására – az egyetem oktatói, kutatói és hallgatói közül verbuvált olyan interjúalanyokat, akik már átestek a vírusfertőzésen, hogy az ő egyéni tapasztalataikat elemezhesék. Jan Hinrichsen innsbrucki antropológus az egyik koronavírus elleni vakcina tesztelését követte végig, szorosán együttműködve egy németországi orvoscsoporttal, s – Wanghoz hasonlóan – egyaránt interjúzott a tesztalanyokkal, az orvosokkal és a kisegítő személyzettel. Az orvosi antropológiai vizsgálatokhoz sorolhatjuk még a két lengyel antropológus, Iwa Kolodziejska és Iwona Kaliszewska beszámolóját is, akik a maszkviseléshez kapcsolódó attitűdöket mutatták be dagesztáni példáik segítségével. Részben ide kapcsolódik a másik antropológus páros, a horvátországi Ana Perinić Lewis és Petra Rajić Šikanjić kutatása. Ők a halál megváltozott kultúráját és a gyász, a halottakról való megemlékezés új, a koronavírus idején kialakult formáit állították vizsgálataik középpontjába, amihez zágrábi terepmunkájuk szolgáltatta az anyagot.

4.

Az utóbbi beszámoló vezet át az előadásoknak azon a csoportjához, amelyek már nem kapcsolódtak szorosán a panelszervezők egyéni kutatási területeihez, hanem az antropológiai szemléletű, empirikus módszereket alkalmazó vizsgálatok tágabb körébe tartoznak. Kristofer Hansson 2020 márciusától folyó svédországi felméréseben a koronavírus-járványnak a szociális munka bizonyos szektoraira (hajléktalan-ellátás, egyházi lelkipozítás, a nők elleni és a családon belüli erőszak áldozatainak segítése) gyakorolt hatását vizsgálja rendszeresen folytatott interjúk és az interneten végzett etnográfia segítségével. Szintén folyamatban levő kutatásról számolt be a Lisszaboni Egyetemen dolgozó Chiara Pussetti, aki a lezárások ideje alatt esztétikai sebészeti beavatkozásokra járó portugál nők körében méri fel a járványhoz, és különösen a vakcinákhoz kapcsolódó, folyamatosan változó egyéni attitűdöket. Itt kell megemlítenünk még Mario Perelman, a Buenos Aires-i egyetem antropológusának az argentin társadalomnak a járványügyi rendeletekre adott reakcióit ismertető tudósítását, valamint a clevelandi egyetemi hallgató, Katherine Rynkiewicz antropológiai reflexióit a veszélyérzetről és a döntéshozatalról, amit a Covid idején hozott korlátozások hatására megváltozott szabadidős utazási szokások nemrég megkezdett vizsgálata alapján foglalt össze. A rövid áttekintésből nyilvánvaló, hogy az antropológusok a pandémia kezdetétől fogva tudatában vannak a Covid-kultúrákat megfigyelő, leíró, értelmező kutatások fontosságának, s mintegy a társadalmak ütőerén tartva a kezüket, igyekeznek lépést tartani a járvány teremtette rendkívüli helyzet változásaival.

5.

A tény, hogy a korona-korszak vizsgálata valóban komoly módszertani kihívást jelent az antropológusok számára, mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a panelben ismertetett kutatások nagyrészt nem „élőben”, hanem „táv-terepkutatással”

(remote ethnographic fieldwork) folytak. Akárcsak a mindennapi élet kommunikációs helyzeteiben, az antropológusok is videóhívásokkal, chatben, online kitöltendő kérdőívekkel vették fel és tartották a kapcsolatot. Ezen túl a netnográfia, azaz az internet virtuális terepén végzett kutatómunka is előtérbe került. A közösségi média színterein folyó koronavírus diskurzusok, s kiemelten a mémek elemzése annyira népszerű témává vált, hogy önálló panelben gyűjtötték össze a szakértőket. A járványhoz kapcsolódó narratívok vizsgálatával azonban az itt ismertetett blokkban is többen foglalkoztak, mint például Hsu és kutatócsoportja, akik a betegség-elbeszéléseket (illness narratives) dolgozzák fel. David Parkin 2020 februárjától kezdve másfél éven át dokumentálta a pandémiáról szóló nagy-britanniai tudósítások tartalmi és lexikai sajátosságait, különös tekintettel a lakosságnak szánt tájékoztatókra, és összevetette őket a brit kormányzat járványügyi intézkedéseivel. Timothy Tangherlini a Covidról születő és az interneten terjedő elbeszéléseket, történeteket (álhíreket, összeesküvés-elméleteket) elemezte egy olyan, a Kaliforniai Egyetem (UC) Villamosmérnöki és Számítástechnikai Karával közös projekt keretében, amelyik a mesterséges intelligencia és a számítógépes adatelemzés (Big Data) lehetőségeire épít.

6.

Röviden arról is kell beszélnünk, hogy milyen eddigi eredményekről számolhatnak be a Covid-kultúrákat vizsgáló antropológiai kutatások. A terjedelmi korlátok miatt csupán azt a két példát szeretném kiemelni, amelyekben kulcsszerepet játszanak a koronavírushoz kapcsolódó elbeszélések. Az Elisabeth Shu vezette kutatás éppen ebben a tekintetben számít úttörőnek, hiszen a koronavírus-betegek személyes tapasztalatainak összegyűjtése korábban senkinek sem jutott eszébe. Hsu és a diákjai a betegség-elbeszélések alapján tudták felvázolni a koronavírusról szóló „laikus” tudásanyag összetételét, a Covid-19 „népi” gyógymódjait és a fertőzés elleni védekezés módszereit. Eredményeik első mérlege pontosan rámutatott arra, hogy milyen óriási segítséget nyújthatnak a gyógyításban és a gyógyulásban a beteget körülvevő mikroközösségek (család, barátok, munkatársak), különösen egy olyan helyzetben, amikor a járvány elleni sikeres védekezésben, a megelőzésben az orvostudomány is bizonytalan.

7.

Azt eddig is sejtettük, hogy a közösségi médiumok és az virtuális kommunikációs csatornák rendkívül erőteljesen formálják a koronavírusról folyó diskurzusokat. Tangherlini vizsgálati módszere azonban egészen pontosan képes megmutatni – a hatékony adatvizualizációs technológiának köszönhetően, hogy mely virtuális közösségekből és milyen narratív-alkotórészekből indulnak el a „fake-news”-zá összeálló elbeszélés-hullámok, hogy végül összeesküvés elméletté dagadva szabályos „véleménycunamiként” elsöpörjék a hiteles információkra épülő tudásanyagot. A Tangherlini által „big-folklore”-nak keresztelt virtuálisan keletkező és terjedő óriási terjedelmű elbeszéléshalmaz monitorozása persze nemcsak a járványkezelés jövőbeni stratégiáinak meghatározásában játszhat kulcsszerepet, de ez már nem tartozik e rövid beszámoló tárgyához.

VÁLOGATOTT IRODALOM

<http://big-data.ee.ucla.edu/conspiracy/> (utolsó letöltés: 2021. 07. 30.)

HIGGINS, RYLAN, EMILY MARTIN, MARIA D. VESPERI

2020 An Anthropology of the COVID-19 Pandemic. *Anthropology Now* 12(1):2–6.

<https://doi.org/10.1080/19428200.2020.1760627> (utolsó letöltés: 2021. 07. 30.)

KLEINMAN, ARTHUR

1988 *The Illness Narratives: Suffering, Healing and the Human Condition*. New York: Basic Books

TANGHERLINI, TIMOTHY R.

2016 Big Folklore: A Special Issue on Computational Folkloristics. *The Journal of American Folklore* 129(511): 5–13. <https://doi.org/10.5406/jamerfolk.129.511.0005>